

*Д.Г. Манько,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОГО АЛГОРИТМУ

***Анотація.** Стаття присвячена розкриттю особливостей методологічних засад дослідження юридичного алгоритму. Проаналізовано принципи, методологічні підходи та методи, завдяки використанню яких стає можливим встановити сутність, правову природу та соціальне призначення юридичного алгоритму.*

***Ключові слова:** правова реальність, право, методологія юридичної науки, герменевтичний метод, формально-догматичний метод, порівняльно-правовий метод, юридичний алгоритм.*

Юридичний алгоритм є закріпленою в письмовому правовому акті специфічною юридичною конструкцією, в якій виражено соціально значуще правило поведінки у вигляді чіткої послідовності діянь суб'єкта права. Дане правило поведінки має обов'язковий до виконання характер та забезпечено правовими засобами.

Розкриття сутності та правової природи юридичного алгоритму пов'язано з необхідністю встановлення чіткого методологічного інструментарію, визначення термінів, понять та категорій, застосування яких забезпечить повноту та всебічність дослідження.

П.М. Рабінович методологію юридичної науки (у вузькому розумінні) визначає як «систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ» [1, с. 618].

Н.М. Оніщенко, аналізуючи методологію теорії держави і права, зазначала, що остання, будучи системною сукупністю особливих пізнавальних методів, засобів, прийомів вивчення держави і права, закономірностей їх виникнення та розвитку, базується на певних, притаманних їй принципах дослідження державно-правової дійсності [2, с. 38].

Розкриваючи сутність методології права, Д.А. Керімов вказував, що методологія, як сукупність підходів, принципів, методів забезпечує правильне застосування понять і категорій у пізнанні, повинна відображати специфіку процесу пізнання, орієнтувати суб'єкта пізнання на те, як його необхідно вести: які і в якій послідовності необхідно здійснювати процедури, які сторони досліджуваного – джерел права, необхідно вивчати, а від яких можна абстрагуватись, яким чином слід застосовувати в пізнанні теоретико-поняттєвий апарат, тим самим визначати найдоцільніший шлях досягнення об'єктивної істини [3, с. 70–71].

Враховуючи зазначені положення для визначення методологічних засад дослідження юридичного алгоритму, цілком слушним вбачається проведення аналізу принципів, підходів і методів завдяки застосуванню яких можна розкрити характерні ознаки юридичного алгоритму та ідентифікувати його місце у правовій реальності.

Першим базовим принципом з якого слід починати дослідження вбачається *принцип історизму*. Сутність юридичного алгоритму можна встановити за умови розгляду особливостей його виникнення, формування та використання в конкретних історичних умовах та взаємозв'язках. Систематизовані данні відносно історичного генезису юридичного алгоритму як історичного явища дозволяють відобразити всю повноту його соціальної природи, розкрити причинно-наслідковий зв'язок історичного розвитку розуміння цього значимого інструмента формального вираження соціально значущих приписів.

Як зазначає Н.М. Оніщенко, ґрунтуючись на принципі історизму, логічне дослідження права розкриває історичну повторюваність та загальні принципи їх розвитку. Тому будь-яке дослідження права у своїй основі повинно ґрунтуватися на єдності історичного й логічного. Логічне визначає принципи підходу до історичного, оскільки дозволяє встановити час виникнення права, відмежувати нормативно-правові акти від звичаїв, релігійних і моральних норм [4, с. 110].

У свою чергу, для встановлення особливостей взаємозв'язку юридичного алгоритму із системою державно-правових явищ слід застосовувати *принцип об'єктивності*. Використання зазначеного принципу забезпечує не тільки правильне розуміння характеру відносин між суб'єктом і об'єктом у процесі пізнання, але й неупередженість та деідеологізацію дослідження. Аналізу мають підлягати ціннісні ознаки й характеристики досліджуваного явища з обов'язковим урахуванням здобутків цивілізаційного розвитку суспільства. Крім того, об'єктивність дослідження включає такі елементи: сучасне суспільство, правова реальність, врахування яких дозволяє отримати істинні уявлення відносно ролі і місця юридичного алгоритму в системі регулювання суспільних відносин.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку юридичної науки, її збагачення різноманітним знанням, особливу увагу слід приділяти *принципу плюралізму*. Сутність зазначеного принципу розкривається в необхідності застосування різноманітних методів, концепцій і підходів із метою отримання всебічного розуміння юридичного алгоритму, його виникнення, розвитку і перспектив існування. Чим більша кількість критеріїв аналізу застосовується, тим вірогіднішими будуть висновки. Вбачається неможливим узагальнити та сформулювати визначення на підставі однорідних показників отриманих в результаті дослідження аспекту досліджуваного явища під лише одним кутом зору. Необхідно враховувати максимальну кількість існуючих поглядів на проблему, що розглядається та використовувати сукупність існуючих підходів і методів із метою отримання повного та збалансованого результату.

Принципи дослідження формують певний базис, на основі якого мають бути сформульовані загальні підходи та конкретні методи проведення досліджень з урахуванням тенденцій сучасної юридичної науки.

Базуючись на зазначених принципах у процесі встановлення сутності юридичного алгоритму, слід використовувати різноманітні методологічні підходи, зокрема: герменевтичний, ціннісний та системний.

А.Ф. Крижановський характеризує підходи як «...ракурси (в самому широкому розумінні) дослідницького бачення, а отже, і певні мисленні проєкції предмета пізнання, які кристалізують наукову стратегію осягнення права і правових явищ, тобто визначення в загальних рисах вектора і мети наукового дослідження, а також – його основних етапів і складових частин» [5, с. 23].

На думку В.С. Бігуна, методологічний підхід є категорією, більш загальною за метод, та виробляється до проблеми на основі певних теоретичних тез, припущень чи понять із метою пошуку оптимального метода наукового пошуку. Водночас обраний дослідником підхід визначає вибір конкретних методів дослідження та вирішення проблеми [6, с. 51].

Герменевтичний підхід ґрунтується на сукупності принципів і методів тлумачення й інтерпретації юридичних текстів, які можуть мати форму як нормативно-правових, так інших правових документів, також не менш значимим вбачається дослідження наукових праць вчених. У рамках герменевтичного підходу створюється можливість розкриття особливостей взаємодії суб'єктів суспільних відносин з приводу не тільки створення юридичного алгоритму, але і порядку його реалізації. Така модель відповідає завданням правового регулювання та дозволяє розкрити елементи соціальної природи досліджуваного явища.

Із цього приводу В.В. Дудченко вказує, що «предмет герменевтики права охоплює тлумачення концепту право, основних правових понять, норм права і юридичних фактів із метою з'ясування їхнього сенсу» [7, с. 55].

Ціннісний підхід дозволяє розкрити певну систему цінностей, завдяки аналізу яких стає можливим визначення місця і ролі юридичного алгоритму в правовій реальності. Ціннісний аналіз юридичного алгоритму має базуватися на врахуванні таких загальносоціальних потреб і інтересів, як: соціальна справедливість, свобода, обов'язок, впорядкованість, формальна визначеність, забезпеченість з боку держави та ін. Використання ціннісного підходу дозволяє надати оцінку ефективності юридичного алгоритму, встановити його призначення у регулюванні суспільних відносин.

Системний підхід дозволяє провести всебічний аналіз складових частин цілого, які знаходяться в органічній єдності та взаємодії. Система конструюється як організована упорядкованість елементів, заснована на їх взаємних зв'язках і взаємодії. При використанні методології системного підходу досліджуються статичні, структурні, динамічні компоненти та властивості, їх внутрішні та зовнішні прояви, генетичні та функціональні зв'язки, особливості взаємодії із зовнішнім середовищем. Системний підхід у дослідженні юридичного алгоритму дозволяє визначити його внутрішню структуру, механізм та особливості дії окремих його компонентів як між собою, так і у взаємодії із іншими складовими частинами правової реальності (правовою нормою, правовими актами та ін.).

Враховуючи положення та засади, сформульовані в принципах і підходах, стає можливим визначити сукупність методів, завдяки застосування яких розкривається природа юридичного алгоритму.

М.С. Кельман зазначає, що метод – це найбільш широкий, загальний підхід до вивчення того чи іншого і природного, і суспільного явища, із застосуванням якого можна досягти успіху в кожній галузі науки. Методологічна культура юриста – це його світоглядна зрілість, соціологічна грамотність, правова інформованість і професійна майстерність. [8, с. 663–664].

Грунтуючись на заявлених принципах та підходах у процесі розкриття сутності та соціальної природи юридичного алгоритму, слід використовувати такі групи методів: загальні методи пізнання; загальнонаукові методи; міждисциплінарні методи [9, с. 30]; спеціально-наукові методи юридичних наук.

Із сукупності загальних методів пізнання слід використовувати: *метод дескрипції* для опису юридичного алгоритму шляхом відображення в певному, загальнозрозумілому знаковому вигляді, інформації відносно його сутності й форми; *метод порівняння* для встановлення тотожності або відмінності між юридичним алгоритмом та такими поняттями, як норма права, правовий акт, модель поведінки, формальне вираження припису та ін.; *метод узагальнення* для визначення загального поняття юридичного алгоритму з урахуванням усіх його властивостей й ознак.

Із сукупності загальнонаукових методів пізнання особливу увагу слід приділяти *діалектичному методу*, який зумовлює об'єктивний, всебічний і конкретний розгляд юридичного алгоритму з урахуванням притаманних йому зв'язків та виявленням взаємозалежності форми й сутності.

Слід враховувати, що повнота наукового дослідження юридичного алгоритму пов'язана також із використанням на всіх етапах таких загальнонаукових методів, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, аналогія.

Із сукупності міждисциплінарних методів слід використовувати: *соціологічний метод* під час встановлення конкретних соціальних фактів та вимог створення юридичних алгоритмів; *статистичний метод* – для кількісної характеристики випадків використання юридичних алгоритмів у диспозиціях норм права в правовій системі України; *конкретно-історичний* – у вивченні специфіки виникнення, розвитку та особливостей використання юридичних алгоритмів під час соціального регулювання.

Поряд із цим у дослідженні необхідно використовувати спеціально-наукові методи юридичних наук: *герменевтичний метод* – для дослідження особливостей розуміння та тлумачення юридичного алгоритму в різні історичні періоди, з урахуванням підходів різних шкіл розуміння права; *формально-догматичний метод* – під час аналізу положень юридичних фактів та юридичних текстів щодо встановлення нормативної моделі юридичного алгоритму та порядку його відображення в правових актах; *порівняльно-правовий* – для зіставлення юридичних понять, явищ і процесів, щодо фіксацій юридичних алгоритмів у правових актах, що існують одночасно в різних країнах; спеціальні методи юридичної техніки: *юридичного аналізу*, *юридико-логічної концентрації*, та *юридичного конструювання* – для встановлення порядку створення якісного юридичного алгоритму у відповідності до вимог суспільства, положень законодавства та правил й прийомів юридичної техніки формалізації права.

Зазначені принципи, підходи та методи цілком відображають вихідні методологічні засади дослідження юридичного алгоритму в сучасному праві та формують основу для отримання всебічної та повноцінної інформації щодо його правової природи та соціального призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабінович П.М. Методологія юридичної науки / П.М. рабінович // Юридична енциклопедія. – К., 2001. – Т. 3. – С. 618–627.
2. Теорія держави і права. Академічний курс / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
3. Керимов Д.А. Методологія права: Предмет. Функції. Проблеми філософії права / Д.А. Керимов ; ИГиП РАН. – [2-е изд.] – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
4. Оніщенко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засад: дис...на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень / Н.М. Оніщенко. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2009. – 396 с.
5. Крижановський А.Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія / А.Ф. Крижановський // Одес. нац. юрид. акад. – О. : Фенікс, 2006. – 196 с.
6. Бігун В.С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення / В.С. Бігун. – К., 2011. – 303 с.
7. Дудченко В.В. Герменевтика права: розвиток юриспруденції / В.В. Дудченко, М.Р. Аракелян, В.В. Завальнюк. – Одеса : Фенікс, 2014. – 184 с.

8. Кельман М.С, Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права / М.С. Кельман. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
9. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.

Д.Г. Манько. Методологические основы исследования юридического алгоритма. – Стаття.

Аннотация. Стаття посвящена раскрытию особенностей методологических основ исследования юридического алгоритма. Проанализированы принципы, методологические подходы и методы, благодаря использованию которых становится возможным установить сущность, правовую природу и социальное назначение юридического алгоритма.

Ключевые слова: правовая реальность, право, методология юридической науки, герменевтический метод, формально-догматический метод, сравнительно-правовой метод, юридический алгоритм.

D. Manko. Methodological bases of legal algorithm research. – Article.

Summary. The article is devoted to the disclosure of the methodological bases of the research of the legal algorithm. The principles, methodological approaches and methods are analyzed due to the use of which it becomes possible to establish the essence, legal nature and social purpose of the legal algorithm.

Key words: legal reality, law, methodology of legal science, hermeneutical method, formal-dogmatic method, comparative legal method, legal algorithm.

УДК 343.1

Н.В. Неледва,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,

Міжнародний гуманітарний університет,

м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ОБСТАВИН, ЩО ВРАХОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС УКЛАДАННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ

Анотація. У статті досліджено обставини, які враховуються під час укладання угоди про примирення. Обґрунтовано необхідність визначення поняття шкоди та її різновидів у кримінальному процесі.

Ключові слова: угода про примирення, моральна шкода, матеріальна шкода, фізична шкода, відновлення прав потерпілого.

Стаття 471 КПК України визначає зміст угоди про примирення. Зміст угоди про примирення має чітко відповідати нормам, встановленим чинним законодавством. Зокрема, в першому абзаці слід вказувати сторони, а також їхні особисті дані: прізвище, ім'я та по батькові; процесуальний статус особи (ким є особа – потерпілим чи підозрюваним (обвинуваченим)); дату, місяць, рік народження, місце народження, національність; серію та номер паспорта, коли та ким його було видано. Також доцільно зазначити адресу реєстрації та фактичного місця проживання осіб. У другому абзаці угоди про примирення зазначається формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Необхідно також сформулювати підозру чи обвинувачення, яке викладається із зазначенням часу, місця вчинення кримінального правопорушення, а також інших суттєвих обставин, які впливають на правову кваліфікацію діянь підозрюваного (обвинуваченого); правова кваліфікація вказується із зазначенням конкретної частини та статті КК України.

У наступній частині угоди про примирення доцільно перелічити істотні обставини, які мають значення для її укладення. Ними можуть бути обставини, передбачені чинним Кримінальним кодексом України, що пом'якшують відповідальність особи (наприклад, з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину тощо), посткримінальна поведінка особи (наприклад, відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочинцем, тощо) та інші.